02/03/2021

Κάλυμνος: Παραδόσεις για τον μήνα Μάρτη

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Λέρου, Καλύμνου και Αστυπαλαίας

Γράφει ο Γιάννης Χειλάς*

Λαογραφικές και Πολιτισμικές καταγραφές από την παλιά Κάλυμνο. Καιρός να ξαναθυμηθούμε τα παλιά. Αυτό θα μας δώσει δύναμη.

Μάρτης μήνας, λιακάδα το πρωί, μπουρουνιασμένος μ' αστραπόβροντα και νεροποντές το μεσημέρι, χαλάζι, χιόνια, παγωνιά το απόβραδο. Πέντε γνώμες, πέντε μούρες (πρόσωπα), απ' τη μια στιγμή στην άλλη, ως να στρώσουν οι καιροί το Μαγιάπριλο!

Φετινού χρόνου ο Μάρτης μας έκανε και πάλι ποδαρικό με κακοκαιριά. Καλοσυνάτος, «προσώρας» – με λιακάδα έδειξε το καλό του πρόσωπο – μα ήδη σηκώθηκε δυνατός βοριάς που «τ' αρνάκια παγώνει»! Θρακιώτης και «αιθρηγενένης», μπουκάρισε με μεγάλο κυματισμό και σαρώνει τις θάλασσες, «βορέης αιθρηγενέτης, μέγα κύμα κυλίνδων» (Οδύσσεια ε΄ 296) από το Θρακικό πέλαγος ως κάτω το ακριτικό Αιγαίο, κουβαλώντας, σαν τον στρίβει σε Γραίγο – Τραμουντάνα (Β.Δ.) το παγοκαίρι των βουνών της Ανατολίας. Θέλει, ως φαίνεται, να κουντρεστάρει (ανταγωνιστεί) τον Κουτσοφλίαρο (Φλιάρη – Φλεβάρη), που τις τελευταίες μέρες, με τη «Μήδειά» του, σάρωσε κι αυτός με ισχυρό χιονιά και

θύελλες για μέρες τα πάντα. «Ξύρισε» βουνοκορφές, τουνούκλωσε φυτείες στους κάμπους, σάρωσε τα πέλαγα, έριξε χιόνι, «γονάτισε» αιωνόβια δέντρα, έθαψε στα λευκά τη χώρα και τη βύθισε στο σκοτάδι!

Έτσι είναι πάντα ο Μάρτης. Μας ξεγελά με τις πολλές καιρικές του μεταπτώσεις! Τα σημάδια, όπως λένε οι παλιοί ξωμάχοι, δείχνουν ότι πίσω είναι η βαρυχειμωνιά. Τα δεντριά ακόμα είναι 'ποκουμπωμένα, τα μάτια στα κλωνιά είναι κλειστά, δεν μπουμπούκιασαν! Άλλωστε όσοι παρακολουθούν τα «μερομήνια», γνωρίζουν πόσο πολύ άγριος και πολεμικός είναι ο Μάρτης, που μ' αγέρηδες, βροχές, χιόνια και κρύα επιβεβαιώνει τα όσα δίκαια του καταμαρτυρούν, πως είναι δηλαδή «Μάρτης γδάρτης και κακός παλουκχοκάφτης». Γι αυτό, «το Μάρτη ξύλα φύλαγε μην κάψεις τα παλούκια!».

Πήρε τ' όνομα του Άρη του Θεού του πολέμου, που στη Λατινική γλώσσα λέγεται Mars. Πρώτος μήνας της άνοιξης, «Ανοιξιάτης» υπόσχεται το ξάνοιγμα της φύσης με καιρούς γλυκόπνοους, βλάστηση κι ανθοφορία και με ζέστες που σε ξαφνιάζουν λες και είναι καλοκαίρι. «Από Μάρτη καλοκαίρι κι από Αύγουστο χειμώνα» και «Απ' το Μάρτη πουκάμισο και απ' τον Αύγουστο σεγκούνι» (χοντρό μάλλινο πανωφόρι).

Οι λιακάδες του όμως είναι καψερές, «Ο ήλιος του Μαρτιού τρυπά κέρατο βοδιού», λες και βρέχει κάρβουνα ο ουρανός, που κάνει μικρούς και μεγάλους ιδιαίτερα τις κοπελιές, απ' την πρώτη κιόλας μέρα του, να φορέσουν προληπτικά το «Μάρτη» (στριφτό πολύχρωμο νηματένιο βραχιολάκι) στον καρπό του χεριού τους, για να μην τις μαυρίσει ο καψερός ήλιος του Μάρτη. «Όπου έχει κόρην ακριβή του Μάρτη ήλιος μην την δει».

Εκτός από το βραχιολάκι του Μάρτη, «ητουφλώνουντο κιόλας με το φουτά», δηλ. κάλυπταν κεφαλή και πρόσωπο με άσπρο δροσερό μαντήλι, για να προστατευτούν απ' την κάψα του Μάρτη. Το «μάρτη» που γίνεται με στριφτά «δάματα» (πολύχρωμα βαμμένα μάλλινα νήματα), με βασικό το άσπρο και κόκκινο χρώμα, θα τον φορούσαν μέχρι το Μ. Σάββατο, όπου τον έβγαζαν απ' τον καρπό του χεριού και τον έδεναν στ' αυτιά του πήλινου μουσουριού, που μέσα του θα έψηναν στο φούρνο το πασχαλινό αρνί. Με τα μαρτιάτικα δάματα έφτιαχναν επίσης και το φουντί (πολύχρωμη φούντα), με το κορδόνι του πλεγμένο σε καρούλι κλωστής, για να το φορέσουν στο λαιμό ή στα κέρατα του μαυρομάτικου και πλατονώρικου αρνιού της Λαμπράς.

«Κλαψιάρης» ο Μάρτης με πλήθος από βροχές και νερά, αν τα κάνει, που όμως είναι πολύ ωφέλιμα στη γεωργία. «Μάρτης βρέχει, ποτές μην πάψει», «Αν κάμει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα, χαράς σε κείνον το ζευγά πού ’χει πολλά σπαρμένα», και «Μάρτης άβρεχτος, μούστος άγευστος».

Εκείνο όμως που τον χαρακτηρίζει είναι το ευμετάβλητο των καιρικών συνθηκών του. Τη μια βροχή κατακλυσμός, σε λίγο έχουμε λιακάδα. Μια κάνει κρύο, μια ζέστη, μες στην ίδια μέρα και σε λίγες στιγμές, γι αυτό και λέγεται «πεντάγνωμος». «Ο Μάρτης ο πεντάγνωμος, που έχει πέντε γνώμες, μια την βρέχει, μια τη λιάζει, μια την καλοκαιριάζει και το ρίφι κερατιάζει και τ’ αρνί σγουρομαλλιάζει» και

«Μπρος πηλά (λάσπες από τη βροχή) και πίσω χώματα (ξερά από την κάψα του ήλιου)», «Το Μάρτη το πρωί ηψόφησε ο γάδαρος ’που το κρύο, το μεσημέρι ηβρώμεσε που την κάψα, το βράδυ τον πήρε η νεροποντή».

Πολλές οι παραδόσεις που θέλουν να δικαιολογήσουν αυτή του την ακαταστασία. Οι περισσότερες τον θέλουν να έχει δυο γυναίκες. Τη μια έμορφη, την άλλη άσχημη και κουτσή. Όποτες γυρίζει και βλέπει την έμορφη είναι στις καλές του κι η «φύση βρίσκει τη καλή και τη γλυκιά της ώρα!». Όποτες πάλι γυρίζει και βλέπει την άσχημη, μπουρουνιάζει, βρέχει, χιονίζει και δείχνει τ’ άσχημά του μούτρα.

Ο Μάρτης ήταν πού ’βαλε και τη γριά βόσκισσα κάτω απ’ το καζάνι που τυροκομούσε για να ζεσταθεί, επειδή του περηφανεύτηκε πως «δεν σε φοβάμαι Μάρτη μου, φυσήξεις δε φυσήξεις // τα ρίφσα μου κεράτσωσα, τ’ αρνιά μου ξεπαλάησα». «Κι ο Μάρτης που την άκουσε φυσά, βροντά και ρίχνει χιόνι // κι η βόσκισσα ξεπάγιασε και μπαίνει για να ζεσταθεί κάτω που το καζάνι. (τουτυροκομιού)!

Μια άλλη παράδοση λέει πως όλοι οι δώδεκα μήνες είχαν μαζί ένα βαρέλι με κρασί. Το βαρέλι είχε δώδεκα τρύπες, την μια κάτω απ’ την άλλη και μια για τον καθένα. Ο Μάρτης κατάφερε να πάρει την κάτω τρύπα και… μέχρι να τον πάρουν χαμπάρι οι άλλοι ήπιε όλο το κρασί. Σαν πήγαιναν να τον δικάσουν, του έλεγαν πως θα τον διώξουν απ’ την παρέα τους κι αυτός στεναχωριόταν και κακοκαίριαζε. Δεν έλεγε να κάμει μια καλοσύνη, μια ηλιόλουστη μέρα και.. κόντευε να τελέψει κι η Σαρακοστή κι η άνοιξη δεν έβγαζε ούτε λουλούδι! Τελικά οι μήνες το καλοσκέφτηκαν, πως δεν μπορούσε «να λείψει ο Μάρτης απ’ τη Σαρακοστή» και τον συγχώρησαν. Ας τον χαρούμε όμως για τις ιδιοτροπίες του, αφού γνωρίζουμε καλά πως: «Μάρτης είναι… αρχή του Καλοκαιριού».

Αυτά τα παραπάνω, στοχασμοί και σοφές διαπιστώσεις για τους μήνες, για τις

εποχές και τους καιρούς, από παλιούς ξωμάχους του νησιού μας, ρεσπέρηδες (γεωργούς), βουκόλους (βοσκούς) του βουνού και θαλασσινούς, (ναυτιλλόμενους και ψαράδες), με έκαναν να ρωτήσω αρκετούς απ' αυτούς, αν σήμερα μπορούν να διαγνώσουν τους καιρούς, τις εποχές, να «καταλάβουν τη Φύση γενικά, την ώρα που τους μιλά με τα σημάδια της», όπως έμαθαν απ' τους παππούδες τους, αλλά και οι ίδιοι από τις παρατηρήσεις που κάνουν. Μου απάντησαν με το δικό τους τρόπο, έτσι απλά και στοχασμένα: «Άλλαξαν πρώτα απ' όλα οι άνθρωποι, άλλαξαν μαζί με τα πρακτέα τους οι καιροί κι οι εποχές. Οι καιροί δεν έχουν πια στάση πάνω τους. Δεν μπορείς να τους εμπιστευτείς! Τι να σου κάμει η Μάνα Φύση αφού την έκαμαν σουρωτήρι με τους πυραύλους τους, με τα πυρηνικά, με τα τοξικά δηλητήριά τους, όπως έκαναν τ' άμυαλα συντρόφια του Οδυσσέα, όταν άνοιξαν το αεροτουλούμι των ανέμων του Αιόλου και ξαμολήθηκαν αδέσποτα, σαν λυσσασμένα σκυλιά, τ' αερικά και τα δαιμονικά; Έτσι τους πήραν και τους σήκωσαν στους πέντε ανέμους και έχασαν τον μπούσουλά τους. Πώς, έτσι που την καταντήσαμε, θα κοντρολάρει το φύσημα των αγέρηδων και θα βάλει τους καιρούς σε τάξη, για νά 'χουμε ισορροπία στους μήνες, στις εποχές και όλα να λειτουργούν αρμονικά, όπως φτιάχτηκαν με σοφία από την Πρώτη κιόλας μέρα της Δημιουργίας του Κόσμου; Εμ, γι αυτό μας εκδικείται...!».

Ευχές για καλό μήνα

Κάλυμνος, Μάρτης μήνας ...

***Γιάννης Αντ. Χειλάς, δάσκαλος, υπεύθυνος Ναυτικού Μουσείου Καλύμνου**

πηγή: "Kalymnos news"

Το άρθρο αναδημοσιεύει η Ιερά Μητρόπολη Λέρου, Καλύμνου και Αστυπάλαιας